

Rositsa Sabeva

(History Museum – Kotel)

St. Sophronius and his Disciple Polycarpos, Bishop of Patara

Abstract: Set in the context of the remembrance of Sophronius, Bishop of Vratsa, the paper offers an attempt at reviving the forgotten name of Polycarpos, Bishop of Patara, and bringing to public notice an almost unknown study on Bishop Polycarpos by Violino Primo (Tsonko Popov).

Being a second-generation descendant of Priest Stoyko Vladislavov (Sophronius), Petar Tsonkov Petrov (Bishop Polycarpos), a native of Kotel, became a disciple and successor of Sophronius in more than one respect – the Christian faith, the cleric career, the cause of the New Bulgarian education, as well as the participation in the struggle for an independent Bulgarian Church and the political movement during the Bulgarian National Revival.

To us the reconstruction of the memory is a counterpoint of oblivion. Yet, it should be noted that historical documents are, above all, the work of other human beings and as such they are imbued with the human essence. It is for this reason that the study written by Violino Primo – a figure with a history of his own – resonates in harmony with the time of its creation (1934).

Росица Събева

(Котел, Исторически музей)

Свети Софроний и неговият следовник епископ Поликарп Патароликийски

В контекста на паметта за епископ Софроний Врачански си поставяме задачата да оживим забравеното име на епископ Поликарп Патарски и да дадем публичност на едно почти неизвестно изследване – студия за епископ Поликарп от котленеца Виолино Примо (Цонко Попов). Това начинание е още по-съществено на фона на така оскъдната книжнина, свързана с личността на Поликарп.

Предварително трябва да уточним, че няма да навлизаме в споровете за родството му с другия епископ от Котел – свети Софроний Врачански. Само ще подчертаем, че котленецът Петър Цонков Петров (епископ Поликарп) като внук по сребрена линия на поп Стойко Владиславов (Софроний) е своеобразен негов следовник и продължител по отношение на: *християнската вяра, църковната кариера, новобългарската просвета, прякото участие в борбата за независима българска църква и политическото движение през Възраждането.*

Епископ Поликарп Патароликийский е син на Мария Стойкова Владиславова и Петър Цонков Петров – Шотрека, и пръв братовчед на преките наследници на поп Стойко Владиславов (Софроний) – братята Стефан, Георги и Атанас Богориди. Разбира се, не е случаен и фактът, че епископ Поликарп е собственик на втория котленски препис на Паисиевата „История славяноболгарская”, направен през 1781 г. от поп Стойко Владиславов за лична употреба и негово частно притежание до смъртта му в Букурещ през 1813 г. В украсата на подвързията на този по характер частен ръкопис е използвано и злато. Преписът е наследство на Петър Цонков от майка му Мария Стойкова (Богориди). Известно е, че Поликарп притежава и копие от масления портрет на епископ Софроний Врачански, рисуван през 1812 г. от неизвестен художник в Букурещ, чийто оригинал е поръчан най-вероятно от княз Ст. Богориди – първи братовчед на епископ Поликарп. Това е параден портрет на епископ Софроний, чрез който неговият внук Стефан Богориди утвърждава благородническия си произход, укрепва позициите и брака си в Цариград (през 1812 г. сключва брак с Ралука Скилице-Сканави). През 1852 г., когато с подкрепата на княз Богориди Поликарп е ръкоположен за Патароликийски епископ и е избран за предстоятел на българската църква „Св. Стефан” в Цариград, той публично подарява софрониевия портрет на Богориди. Самият Гаврил Кръстевич, очевидец на събитието, си спомня, че княз Стефан Богориди го е приел с радост и „сърдечно благодарение” и е подчертал, че Софроний е бил дядо му. Полученото от Поликарп копие князът дарява на „Българския народен дом” (Метоха) във Фенер.

Библиографските начала, на които се опираме, са свързани с имената на безспорни изследователи в това отношение: Патриарх Кирил¹, д-р В. Сл. Киселков², д-р Иван Селимински³, П. Р. Славейков⁴, Г. Кръстевич⁵, Г. Ст. Раковски⁶, Ст. Романски⁷, Харилаос Димопулос⁸, М. Харбова⁹, П. Чолов¹⁰, Йордан Желев¹¹.

Понеже изложението ни се „полага” главно в контекста на епископския сан на Поликарп, важно е уточнението, че до Поликарповото епископско ръкополагане с титлата „Патарски“ (юли, 1852 г.) са били ръкоположени само: Софроний Врачански (1794 г.), Дионисий Агатонийски, Герасим Сливенски (30-те години на 19 в.), Иларион Аксиополски (1849 г.).

По това време ръкополагането на българи за архиереи, но не на митрополитска катедра, било рядкост. Архиерей на митрополитска катедра е бил например, Авксентий Велешки.

Във връзка с разрешението на Патриаршията от 1849 г. да се изгради българска църква в Цариград (временната църква „Св. Стефан“) и да се състави българска църковна община, може да се търси актуалността на епископското ръкополагане на Поликарп. По-горе подчертахме, че с него се ангажират: Ст. Богориди, цариградските български водачи, а също и църковните настоятели¹².

Наситен с книжовна дейност е периодът, в който епископ Поликарп е предстоятел на българската църква „Св. Стефан“ в Цариград (1853-1857 г.). Според П. Р. Славейков по това време Поликарп превежда на гръцки преписа на Паисиевата „История славяноболгарская“. Става дума за Втория Софрониев препис от 1781 г., направен по Котленския препис от 1765 г. След смъртта на Поликарп този ръкопис (на Втория препис на Паисиевата история) попада у Бузюския епископ Дионисий Романо, а оттам е изпратен в Румънската академия на науките (Славянска сбирка, 1897 г.). Едва през 1914 г. го открива акад. Стоян Романски и след обстойно проучване го публикува в поредицата „Българска старина“.

В контекста на книжовните приноси на Поликарп не можем да отминем издаването на малката книжка от 13 страници „Житие и история святаго отец наших Кирилла и Методия Болгарских Просветителех. Написано от Негово Преосвященство Г-на Поли

карпа Епископа Патаролакийского. Цариград. В печатницата Цариградского вестника. 1857“. В същата година (11 май, 1857 г.) епископ Поликарп като архиерей на „Св. Стефан“ в Цариград извършва първата тържествена служба в чест на светите братя Кирил и Методий. По време на Възраждането това е първата отслужена църковна служба в чест на братята Кирил и Методий. Изцяло на Поликарп е заслугата да се възроди църковното честване на деня на Св. св. Кирил и Методий (11 май). Така и с посочения книжовен труд се поставя началото на утвърждаването на 11 май като ден на светите Кирил и Методий. Започва всебългарската народна и молитвена почит към тяхното велико дело.

Има достатъчно свидетелства за това, че Поликарп е имал и ръкопис на своя българска история. Историята обаче остава непубликувана, а нейното съдържание – неизвестно. Но ръкописът е четен и използван от гръцкия публицист Харилаос Димопулос. За това свидетелства трудът на Димопулос „История на българите и тяхното нравствено, културно и политическо положение на Изток“, издадена в Браила през 1866 г. Когато акцентира върху използваните български източници за написването на труда си той изрично споменава епископ Поликарп и неговия ръкопис на една българска история.

Д-р Селимински съобщава, че Поликарп е уволнен от игуменството в Галац, оставен на произвола на съдбата като скитник и бездомник „... и то защото написа история на народа ни ...“. Александър Куза е този, който го приютява в Бузюската епископия със заплата, жилище и храна.¹³

И ако книголюбието е котленска традиция, то несъмнено Поликарп не остава извън нея. За доста богатата му библиотека ни напомня Славейков.¹⁴ Тя е съдържала голям брой гръцки книги, печатани главно в Румъния и Австро-Унгария.

През 2004 г. д-р Йордан Желев публикува „Опис на библиотеката на епископ Поликарп (1857). Той го определя като „... първият известен засега опис на книжовна сбирка на българин – висш духовник, представител на висшата клерикална интелигенция през Възраждането от времето преди учредяването на Екзархията (1870 г.) и обособяването на компактната група на висшия български църковен клир.“

След смъртта на епископ Поликарп в Бузюската епископия останали „... 19 подвързани гръцки книги, 6 дето брошури, 8 дето гръцки, 1 Енкиридион (ръководство, помагало), 1 Любомъдрие, 2 Календара, 1 Елементарно съчинение по нравственост и 1 Нуждата на духовенството.“¹⁵

Интересен щрих към разглеждания аспект на личността на Поликарп са спомоществателските му изяви. Пак от Славейков разбираме, че е подпомогнал издаването на следните български книги: „Христоития“ на Райно Попович – за пет екземпляра, Всеобща география за децата, издадена от Иван Богоров (1843 г.) – за два екземпляра, Критически издирвания за историята българска от Юрий Венелин, преведена от Ботю Петков, издадена в Земун (1853 г.).

Изнесените факти очертават епископ Поликарп като не по-малко светло име в националната и църковната ни история. Според Виолино Примо¹⁶ мястото на Поликарп е между отец Софроний и отец Неофит Хилендарски.

Тук няма да се спираме на известни ни вече от други публикации обстоятелства, свързани с епископ Поликарп, а ще акцентираме само върху някои по-малко известни моменти, детайлизирани в студията на Виолино Примо, отпечатана във в. „Котленски край“. Той съобщава за първата значителна дияря от живота на Петър Цонков след излизането му от Котел. Става дума за дарение от 1000 гроша от Архимандрит Поликарп Цонкович „За Голямото Елино-Греческо школо“. Името на Поликарп е редом с имената на д-р Петър Берон (1750 гроша) и х. Петър х. Матеев (1000 гроша). Написано е в „Златната книга на даренията“ в Котленската черковно-училищна архива

(1837 г.)¹⁷. И нещо съществено, с оглед на църковно-историческите факти, В. Примо подчертава, че епископ Поликарп¹⁸ е първият българин, ръкоположен от патриарха, защото епископ Софроний Врачански е бил хиротонисан за владика, но не от патриарха, а от Търновския митрополит. В историята на Българското възраждане Петър Цонков Петров остава познат под духовните имена „епископ Поликарп Цонкович“, „епископ Поликарп Казановский“ и „епископ Поликарп Патароликийский“.

Необходимо е да се припомни, че Патриаршията е давала на първите български епископи в Цариград само българската църква „Свети Стефан“ (да бъдат нейни предстоятели), без да имат право на отделна епархия. Това продължава до 1870-1871 г., когато българският народ получава фермана за самостоятелна църква и свой екзарх.

В студията си за Поликарп, Виолино Примо осветява в по-голяма степен и думите: ”Поликарпъ“ и ”Патароликийски“. Поясненията се отнасят за тяхната етимология. Поликарпъ например е светиня (светия) от град Смирна, Дионисий е светиня от Атина. Затова се смята за естествено тези имена да се дават при монашеско и владишко хиротонисване. Поликарп е духовното (монашеското) име на Петър Цонков.

Според Виолино Примо в стар ”Люблянски ржкописъ“ (”ржкописъ“ е изписано така! – с ж вм. с голяма носовка) от XVII век, открит през 1869 г., се намира пасаж, в който се обяснява, че в миналото град Патаръ е имал епископия ”Патароликийска“, както е имало ”Лаодакийска“, ”Макариополска“. Архиерейското име ”Патароликийски“ или ”Светопатарски“ води началото си от гр. Патаръ на св. Никола Чудотворец.

Епископският титул¹⁹ Патароликийски се свързва и с някой си Методие Патароликийски – голям граматик и философ от времето на Симеон Велики. Същият е написал философските книги ”О вещи и о самовластьве“ и ”О житіи и деяніи разумне“.

В заключение бихме добавили: ключов мотив за настоящата статия е паметта като контрапункт на забравата – мост между различните подходи и измерения на паметта, между индивидуалната и колективната памет. И ако изследователят стои редом с архива, съхранява и подрежда различните гласове, организира дебата между документите, то той е своеобразен гарант на конструирането на тази памет. Но и този гарант е длъжен да помни и да не забравя казаното от френския историограф Люсиен Февр в ”Битка за историята“: ”Историческите документи са човешки текстове. Съдържанието им е пронизано от човешката същност. Всеки текст има своя история и звучи в зависимост от времето, в което е създаден.“

ЛИТЕРАТУРА

¹ Патриарх Кирил 1964: *Патриарх Кирил*. Епископ Поликарп Патарски. София: Синодално издателство.

² Киселков 1963: *Киселков В. Сл.* Софроний Врачански. Живот и творчество. София: Изд. на БАН; 1959: *Киселков В.* Епископ Поликарп Цонков – неизвестен внук на Софроний Врачански. Духовна култура, XXXIX, кн. 7-8, 9 и 12.

³ Селимински 1929: *Селимински, Ив.* Българският църковен въпрос (написана 1862 г.), кн. X; Кристанов, Маслев, Пенаков 1962: *Кристанов, Цв., Маслев, Ст., Пенаков, Ив.* Д-р Иван Селимински като учител, лекар и общественик. София: Изд. БАН.

⁴ Славейков 1875: *Славейков, П. Р.* Св. Патарски Поликарп. „Ден“, Цариград, бр. 7, 26 март.

⁵ Мишев 1925: *Мишев, Д.* Църковен архив. г. I – II, кн. 1 и 2, с. 43 – писмо до Зографския игумен Иларион и братята му от 25 август 1852; Псп, 1904, кн. XV, с. 594 – Писмо до

Марко Балабанов от 1895.

⁶ Раковски 1952: *Раковски, Г. Ст.* Архив, т. I, с. 82, писмо № 48 от 1857.

⁷ Романски 1938: *Романски, Ст.* Нов Софрониев препис на Паисиевата история от 1781 г. БАН, „Български старини”, кн. IX, с. V сл.

⁸ Трайков 1939: *Трайков, Н.* Една неизвестна гръцка история на българския народ. Сп. „Родина” I, кн. 3, 164.

⁹ Харбова 1986: *Харбова, М.* Наследници на Софроний Врачански. София: Исторически преглед, № 11, 61-62; Харбова 1996: *Харбова, М.* Съзнанието за приемственост в рода на Софроний Врачански. Котленски родове. Котел, с. 76-77.

¹⁰ Чолов 1996: *Чолов, П.* Котленски родове. Котел, с. 32.

¹¹ Желев 2004: *Желев, Й.* Към биографията на епископ Поликарп Патароликийски. София: Исторически преглед, № 3-4, с. 142-176.

¹² Патриарх Кирил. Епископ... Цит. съч., 12-13.

¹³ Библиотека д-р Ив. Селимински . . . Цит. съч., 85.

¹⁴ Димитров 1964: *Димитров, Ф.* Домашните библиотеки през Възраждането. „Библиотекар”, 9, 10.

¹⁵ Патриарх Кирил. Епископ Поликарп. . . Цит. съч., 22.

¹⁶ Попов 1934: *Попов, Ц (V. Pr)* Преосвещений Поликарпъ Патароликийски. В-к „Котленски край“, бр. 152, 153, 155, 156, май-юни, (г.V).

БЕЛЕЖКИ

¹⁷ По-нататък всички позовавания са върху посочения текст на Виолино Примо.

¹⁸ В. Примо отбелязва, че на български език името Поликарп означава „Многоплодний“.

¹⁹ На епископи без епархии се дават титули на древнопросияли епископски центрове, вече не съществуващи (това пояснение дължа на доц. д-р Христо Темелски).